

kumu. Jis paragino Rytus ir Vakarus bendradarbiauti. Jis taip pat pažymėjo didėjančias galimybes planuoti žmogiškų santykių principus. Gerą patirtį jau turi socialistinės šalys. Kalbėdamas apie matematinius modelius sociologijoje, prof. Fryzas pareiškė nuomonę, jog jie padeda vystyti sociologiją, bet savo esme jie nėra labai tikslūs, turi per daug parametrų. Pabrėždamas jaunimo problemų svarbumą, pranešėjas pastebėjo, kad, kuriant jaunimą liečiančius planus ir modelius, turėtų gausiau dalyvauti pats jaunimas. Į būsimą kongresą, kuris nagrinės socializacijos ir socialinių konfliktų problemas, reiktų pakviesti daugiau jaunų sociologų.

Po to kalbėjo atstovas vienos kongreso dalyvių grupės, kuri pasivadino „radikaliais sociologais“. Jis pareiškė, jog 200 sociologų iš 50 šalių, surengę tris savo posėdžius, pareiškė tokį manifestą:

- kovoti prieš konservatyviasias ISA tendencijas;
- smerkti tuos, kurie persekioja juodaodžius, vargšus ir visus beginklius;
- demaskuoti tuos, kurie vilkina pažangių darbų publikavimą;
- įtraukti į asociaciją daugiau Afrikos, Lotynų Amerikos ir Azijos sociologų;
- siekti taip pakeisti asociacijos struktūrą, kad jo organuose būtų daugiau jaunimo ir studentų atstovų;

- padėti sociologams, neturintiems pakankamų finansinių išteklių;
- skatinti informacijos srautą bei laisvus, ne konformistinius tyrimus;
- kovoti už socialinę moters laimę.

Savo inauguracinėje kalboje naujasis Tarptautinės sociologų asociacijos prezidentas prof. Rubenas Chilas pasakė, kad jis dirba šioje organizacijoje 14 metų ir gerai pažįsta jos galimybes. Jis pažadėjo atkreipti dėmesį į radikaliųjų sociologų reikalavimus ir juos įtraukti į asociacijos darbo planus, taip pat atsižvelgti į Afrikos tautų atstovų ir marksistų pažiūras.

VIII Pasaulinis sociologų kongresas įvyks po ketverių metų Kanadoje.

N. SOLOVJOVAS

NAUJOS DISERTACIJOS

DAR VIENAS FILOSOFIJOS DAKTARAS

Naumo Ickovičiaus daktarinė disertacija „Reliatyvumo kategorijos ir jos santykio su absoliutumumo kategorija klausimu“¹ sukėlė ne tik mūsų respublikos, bet ir visos šalies filosofų susidomėjimą.

Apie tai liudija oficialių oponentų, žinomų tarybinių filosofų, filosofijos mokslų daktarų profesorių V. Goto, A. Spirkinio, P. Belovo ir kolektyvaus oponento — dėstytojų kvalifikacijos kėlimo instituto prie Maskvos Valstybinio universiteto Marksistinės-lenininės filosofijos katedros atsiliepimai bei filosofijos mokslų daktarų profesorių J. Iljenkovo, J. Charapinskio, filosofijos mokslų kandidato docento J. Charino pasisakymai.

Naumas Ickovičius yra seniai žinomas Lietuvoje kaip prityręs ir gabus filosofijos dėstytojas, nuo 1951 metų dirbęs Vilniaus Valstybiniame pedagoginiame institute. N. Ickovičius padarė nemažą mokslinių pranešimų, parašė keletą originaliųjų kūrinių. N. Ickovičiaus monografija „Reliatyvumo kategorijos ir jos tarpusavio santykio su absoliutumumo kategorija klausimu“ buvo pristatyta ginti kaip daktarinė disertacija.

¹ Н. Г. Ицкович, К вопросу о сущности категории относительности и ее взаимоотношении с категорией абсолютности, Вильнюс, 1968.

Atsiliepdamas apie N. Ickovičiaus disertaciją, A. Spirkinas pažymėjo, kad filosofinių kategorijų arsenale, atrodo, nėra tokių, kurios būtų vartojamos dažniau už absoliutumo ir santykinumo kategorijas. Kartu jos yra mažiausiai išnagrinėtos, todėl jų teorinė analizė yra itin aktuali. Be teisingo jų supratimo, be objektyvaus jų pobūdžio ir tarpusavio santykio apmąstymo, nėra galimas filosofinis naujausių šiuolaikinio mokslo, technikos ir apskritai kultūros, ypač šiuolaikinės fizikos, laimėjimų ir atradimų apibendrinimas.

Turėdamas galvoje milžinišką absoliutumo ir santykinumo kategorijų vaidmenį pažinime ir praktinėje žmonių veikloje, disertacijos autorius kai kurius esmingiausius šių kategorijų bruožus bandė išaiškinti, remdamasis šiuolaikinės fizikos laimėjimais.

Disertacijoje labai gerai išanalizuotas sąvokos „pats savaime“ turinys. Autorius pirmą kartą pabrėžia, kad „reliatyvus“ pirmiausia reiškia ką nors ne „pats savaime“, o priklausymą nuo išorinių sąlygų, išorinio fono, nuo ryšių ir sąveikos su išorine aplinka.

Didelį dėmesį autorius skiria tarpusavio sąveikos problemai, duodamas kruopščią ir originalią šios kategorijos analizę. Disertantas gerai parodo abejojimo vaidmenį ir kai kurių įprastų sąvokų „tironiškos įtakos“ žala mokslinėje kuryboje bei primena puikius Markso, Einšteino, Baro ir Heizenbergo mintis šiuo klausimu.

Disertacijoje, be gausių originalių samprotavimų, yra teiginių, paremtų didžiausių šiuolaikinio mokslo autoritetų pasisakymais. Savo teiginiams pagrįsti autorius visų pirma remiasi reliatyvumo teorija ir kvantine mechanika, panaudoja aukštosios nervinės veiklos, molekulinės biologijos, genetikos ir kitų mokslų faktus.

Kaip liudija šiuolaikinio mokslo duomenys, visų materialaus pasaulio daiktų kokybių, savybių ir būsenų pagrindas ir priežastys yra jų neišsemiamą universali tarpusavio sąveika. Jeigu visų be išimties pasaulio daiktų ir procesų judėjimo ir vystymosi šaltinis yra jų prieštaravimai, tai, kita vertus, patys prieštaravimai išplaukia iš tam tikrų tų pačių daiktų ir procesų santykių ir tarpusavio sąveikos. Prieštaravimai yra ne kas kita, kaip daiktų, reiškinių ir procesų tarpusavio sąveikos tipas. Be to, daiktų ir procesų tarpusavio sąveika yra absoliuti, o jų savarankiškumas — santykinis.

Šis jų santykinis pastovumas yra objektyvus objekto, jo savybių ir santykių abstrahavimo loginio proceso pagrindas. Tarpusavio sąveika yra daiktų pažinimo išeities ir baigties taškas. Autorius cituoja G. Hegelio mintį, kad „apibrėžtumą, kurio dėka tam tikras daiktas yra tik šitas daiktas, sudaro išimtinai tik jo savybės. Jis skiriasi šiomis savybėmis nuo kitų daiktų. Šie įvairūs daiktai yra daiktai jų savybių ir esminių tarpusavio sąveikų dėka; savybė ir yra pati tarpusavio sąveika, ir daiktas yra niekas be šios tarpusavio sąveikos“².

Analizuodamas tarpusavio sąveikos kategoriją, apmąstydamas reliatyvumo esmę, autorius kruopščiai gvildena konkretybės problemą, tame tarpe tiesos konkretumą.

Disertacijoje nurodoma, jog reliatyvumo teorija padeda atskleisti ir išsiaiškinti svarbiausią reliatyvumo kategorijos turinio pusę. Ši teorija ir paaiškina, kad reliatyvumas apibrėžiamas ne pats per save, o per santykį su kuo nors kitu, išoriniu, su materialine aplinka. Kvantinė mechanika filosofijos požiūriu buvo dar konkretesnis reliatyvumo teorijos tęsinys ir jos išvystymas — daugelio naujų pagrindinių fizikos sąvokų reliatyvumo nustatymas ir reliatyvumo teorijos gilios gnoseologinės prasmės išaiškinimas. Kvantinė mechanika taip pat parodė, kad eilė mikroobjektų apibūdinančių savybių negali būti apibrėžtos kaip savybingos pačios sau. Jos įgauna tam tikrą reikšmę tik santykio ir sąveikos su savo aplinka procese.

Išanalizavęs reliatyvumo problemą ir suformulavęs tam tikras filosofines išvadas, disertantas pereina prie „šuočių“ ir „laipsniškumo“, taip pat prie daiktų vienakokybiškumo ir daugiakokybiškumo problemų aptarimo. Autorius išsamiai atskleidžia „laipsniškų šuočių“ koncepcijos nepagrįstumą, nes, kaip teigia disertantas, jos pagrindą sudaro kokybės ir

² Г. Герель, Соч., т. 5, стр. 585.

kiekybės sąvokų, kokybinių ir kiekybinių pakitimų, nenutrūkstamumo ir nutrūkstamumo, laipsniškumo ir šuolių reliatyvaus pobūdžio nesupratimas. Autorius formuluoja svarbią dialektinę mintį, jog koks „mažas“ arba „didelis“ bebūtų naujos kokybės elementų susikaupimas, kokiame „mažame“ arba „dideliame“ laiko tarpe tai būtų vykdytų, tai objektyviai gali reikšti ir kokybinius, ir kiekybinius, ir laipsniškus, ir šuoliškus pakitimus priklausomai nuo to, su kuo objektyviai koordinuota.

Daiktų „vienakokybiškumo“ ir „daugiakokybiškumo“ koncepcijos kritika paremta turininga faktine medžiaga. Autorius įtikinamai įrodo ir pagrindžia mintį, kad daiktai „patys savaime“, t. y. ne laike ir erdvėje, ne konkrečiose istorinėse sąlygose, ne santykiyje su kažkuo kitu, neturi nei vienos, nei daugelio kokybių. Daiktas gali būti vienakokybiškas ir daugiakokybiškas ne aplamai, ne „pats savaime“, ne abstrakčiai, o konkrečiai, t. y. griežtai apibrėžtame santykiyje.

Reliatyvumo objektyvumo problemas analizė pateikiama ketvirtame disertacijos skyriuje. Disertantas pabrėžia, kad objekto savybė iš esmės yra jo potenciali galimybė, kuri realizuojasi, virsta tikrove, kad pradeda tarpusavyje santykiauti ir tarpusavyje sąveikauti su tam tikrais objektais ir tam tikromis sąlygomis.

Nors N. Ickovičiaus disertacija skirta visų pirma reliatyvumo kategorijos analizei, bet visą laiką neužmirštama ir absoliutumo kategorija. Reliatyvė ir absoliutybė yra neatskiriamos. Absoliutybės pažinimas įvyksta per reliatyvė. Reliatyvė yra absoliutybės egzistavimo ir pasireiškimo forma. Jos egzistuoja tik nenutrūkstamoje vienybėje. Šis vidišnis absoliutybės ir reliatyvės ryšys nagrinėjamas penktajame, paskutiniajame, skyriuje. Autorius įrodo, kad bet kuri laikina trukmė, tįsumas, judėjimas, kaip materijos egzistavimo formos, jungia ir absoliutybės, ir reliatyvės momentus.

N. Ickovičiaus disertacija yra kurybinis dialektinio materializmo kategorijų nagrinėjimo pavyzdys.

F. SKLIARSKAITĖ

TAUTOSAKA IR JOS KŪRĖJŲ PASAULĖŽIŪROS PROBLEMOS

Tautosaka šių dienų mokslui įdomi įvairiais aspektais. Pastaruoju metu ji patraukia ne tik menotyrininkų, etnografų, kalbininkų, bet ir daugelio kitų mokslo sričių — semiotikos, sociologijos, pažinimo teorijos, antropologijos — specialistų dėmesį. Įvairiapusė ir literatūrinei liaudies kūrybai skiriamų mokslinių darbų problematika. Vis tik išsamesnės analizės kol kas yra susilaukę tik kai kurie tautosakos klausimai.

Lietuvių tautosaka ligi šiol tyrinėta daugiausia literatūros mokslo plotme (tematikos, tikrovės atskleidimo, meninių vaizdų savitumo, formos aspektais), šiek tiek yra paliestos muzikologinės, etnografinės, kalbinės problemos. Daugelis kitų klausimų, tame tarpe liaudies pasaulėžiūros, kol kas tenušviesti labai nedaug. S.-F. Mačiansko disertacija „Mokslinio ir socialinio kritiškumo pasireiškimas lietuvių tautosakoje“¹ šiuo atžvilgiu yra aktualus mokslinis darbas.

Disertacijos pradžioje autorius trumpai apžvelgia lietuvių tautosakos tyrinėjimų raidą, aptaria TSRS mokslininkų darbus, kuriuose liečiamos liaudies pasaulėžiūros problemos, pažymėdamas, kad išsamiau kol kas tėra nagrinėti antireliginiai bei ateistiniai klausimai, klasinio antagonizmo bei revoliucinio sąmonėjimo pasireiškimas; be to, liaudies pažiūrų tyrinėjimams skirtuose darbuose daugeliu atvejų apsiribojama atskirų kūrybos žanrų analize, neretai tautosakos pavyzdžiai tenaudojami kaip iliustracinė medžiaga visuomeninės minties istorijai aiškinti. Aptardamas mokslinius darbus, skirtus lietuvių tautosakoje atsi-

¹ S.-F. Mačianskas, Mokslinio ir socialinio kritiškumo pasireiškimas lietuvių tautosakoje (filosofijos mokslų kandidato disertacija), Vilnius, 1970, 197 p.